

Η ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΤΥΡΝΑΒΟ ΤΟ «ΕΛΛΗΝΟΜΟΥΣΕΙΟ»

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης οι Έλληνες λόγιοι¹ εγκατέλειψαν την Ελλάδα και βρήκαν καταφύγιο στη Δύση όπου συνέβαλαν με τη δράση τους στην ευρωπαϊκή αναγέννηση. Πίσω τους άφησαν ένα απέραντο κενό και σκοτάδι πνευματικό που ονομάστηκε ελληνικός μεσαίωνας. Κι αυτό γιατί έλειψαν οι φωτισμένες μορφές που θα διατηρούσαν τη μορφωτική δάδα του έθνους αναμμένη κυρίως στους πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας. Η αποκλειστική λοιπόν ευθύνη της μόρφωσης και γενικά της διαπαιδαγώγησης των υπόδουλων Ελλήνων κατά την περίοδο αυτή αφέθηκε στα χέρια της εκκλησίας² και μάλιστα του κατώτερου κλήρου, ο οποίος διέθετε(;) στοιχειώδη παιδαγωγική και γνωστική επάρκεια. Η έννοια του σχολείου με τη σημερινή μορφή ήταν εντελώς άγνωστη και σαν φοίτηση θεωρούνταν η μαθητεία λίγων παιδιών -αγοριών- κοντά σε ένα αυτοσχέδιο δασκαλο-κληρικό που κατείχε μόλις και μετά βίας στοιχειώδεις γνώσεις τα γνωστά «κολλυβογράμματα». Τα πρώτα λοιπόν «σχολεία» λειτούργησαν τις νυχτερινές ώρες, μετά την ημερήσια εργασία στα μοναστήρια και στις εκκλησίες. Ο σκοπός τους ήταν να εκπαιδεύσουν κυρίως ιερείς και ψάλτες. Η διδασκαλία περιλάμβανε μόνο γραφή και ανάγνωση συναξαριών και άλλων εκκλησιαστικών βιβλίων καθώς και απομνημόνευση προσευχών και ψαλμών. Πρόγραμμα δεν υπήρχε ούτε διδακτική μέθοδος. Το ενδιαφέρον των υπόδουλων Ελλήνων για τα γράμματα ήταν περιορισμένο κυρίως λόγω οικονομικών δυσκολιών και παρά την ανοχή που έδειχνε το τουρκικό κράτος. Η αναγέννηση της ελληνικής εκπαίδευσης φαινόταν να είναι μια πολύ μακρινή και δύσκολη υπόθεση. Θα μπορούσαμε να πούμε γενικά ότι στον ελληνικό χώρο η απόλυτη παιδεία επικράτησε μέχρι και τον δέκατο έβδομο αιώνα²

Όμως από το 1670 παρατηρήθηκε μια προσπάθεια αναγέννησης της εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο κυρίως με την επιστροφή κάποιων λογίων από την Ευρώπη, οι οποίοι μετέφεραν μαζί τους τις ιδέες του ευρωπαϊκού διαφωτισμού. Σπουδαία υπήρξε επίσης η οικονομική συνδρομή των πλουσίων Ελλήνων εμπόρων των παροικιών της Ευρώπης προς την κατεύθυνση αυτή. Βέβαια η εκκλησία παρέμεινε και κατά την περίοδο αυτή σημαντικός φορέας εκπαίδευσης.

Με γνώμονα τις νέες ιδέες της ευρωπαϊκής αναγέννησης και με πολλές νεωτεριστικές αντιλήψεις ιδρύθηκαν νέα σχολεία πρώτα στα Γιάννενα(1690) και στην Πάτμο(1730) και κατόπιν σ' άλλα σημεία της ελληνικής επικράτειας. Τα σχολεία αυτά έφεραν νέα πνοή και συνέβαλαν στην αναγέννηση της ελληνικής παιδείας. Περιλάμβαναν τρεις κυρίως βαθμίδες, οι οποίες συνυπήρχαν στα περισσότερα. Οι βαθμίδες αυτές ήταν:

α)τα Κοινά Σχολεία. Αποτελούσαν τα δημοτικά σχολεία. Τα εκκλησιαστικά βιβλία ήταν κυρίως τα σχολικά εγχειρίδια στα σχολεία αυτά και η μέθοδος διδασκαλίας ήταν η προσωπική ενασχόληση του δασκάλου με καθένα μαθητή ξεχωριστά.

β)τα Ελληνικά Σχολεία. Αποτελούσαν τον πρώτο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπ/σης. Είχαν κύριο σκοπό την «Ελληνοπαιδεία», δηλαδή την ενασχόληση των μαθητών με την αρχαία γλώσσα. Διδασκόταν κυρίως η γραμματική από εγχειρίδια κυρίως του Κ. Λασκάρως ή του Θεόδωρου Γαζή. Γινόταν επίσης ερμηνεία των κειμένων και τεχνολόγηση λέξεων.

γ)Τα Ανώτερα Σχολεία. Αποτελούσαν το δεύτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Είχαν διάφορες ονομασίες όπως Λύκειον, Φροντιστήριο, Ελληνομουσείον, Παιδαγωγείον, Μουσείον, Ακαδημία. Χρηματοδοτούνταν κυρίως από τις τοπικές κοινοτικές αρχές, από την εκκλησία κι από εύπορους τοπικούς φορείς. Σ' αυτά τα σχολεία διδάσκονταν εκτός των άλλων και επιστημονικά μαθήματα

(Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Αστρονομία). Τα σχολεία αυτά άκμασαν κυρίως τα τελευταία χρόνια της προεπαναστατικής περιόδου.

Έτσι το 1702 ιδρύθηκε και στον **Τύρναβο** σχολείο γνωστό σαν «Σχολή του Τυρνάβου» ή «**Ελληνομουσείο**». Ιδρυτής του θεωρείται ο τότε Μητροπολίτης Λάρισας Παρθένιος Β'. Η επιλογή του Τυρνάβου δεν ήταν δόλου τυχαία. Ο Τύρναβος την περίοδο αυτή παρουσίαζε ιδιαίτερη οικονομική και κοινωνική άνθιση, η οποία οφειλόταν στο εμπόριο του μεταξιού, των βαμβακερών και στη νηματοβαφή που έκαναν την πόλη αυτή κέντρο εμπορικών δραστηριοτήτων με το εξωτερικό και την έφεραν σε επαφή με τις ιδέες του ευρωπαϊκού διαφωτισμού. Στο σχολείο του Τυρνάβου δίδαξαν δάσκαλοι ντόπιοι ή ξένοι που μαθήτευσαν στα περίφημα σχολεία των Ιωαννίνων. Πληροφορίες για την ίδρυση, επάνδρωση και λειτουργία του πρώτου αυτού προεπαναστατικού σχολείου στον Τύρναβο έχουμε και από τις μαρτυρίες του Κωνσταντίνου Κούμα, δασκάλου του Γένους, ο οποίος μαθήτευσε στο σχολείο αυτό. Το «**Ελληνομουσείο**» του Τυρνάβου σύμφωνα με τον Κ. Κούμα ιδρύθηκε αμέσως μετά την ίδρυση του πρώτου σχολείου στα Ιωάννινα. Να και το σχετικό απόσπασμα: *«Μαθηταί των Ιωαννίνων εδίδασκαν εις το Μέτσοβον, εις τα Τρίκαλα, εις την Λάρισαν, εις τον Τύρναβον, εις την Θεσσαλονίκην, εις την Αδριανούπολιν, αι οποίαι πόλεις, μετά τα Ιωάννινα, ίδρυσαν σχολεία. Αλλ' από τας πόλεις αυτάς, που υπήρξαν αι φωτεινά εστία του αναγεννώμενου Ελληνισμού, εξαιρείται τότε η πολύγνη του Τυρνάβου, της οποίας οι κάτοικοι ίδρυσαν το σχολείον των αμέσως μετά το πρώτον σχολείον των Ιωαννίνων»*.

Το «**Ελληνομουσείο**» στεγάστηκε σε κτίριο δίπλα στο μητροπολιτικό κτίριο –έδρα προσωρινή του μητροπολίτη Λάρισας και στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη που την περίοδο εκείνη ήταν ο μητροπολιτικός ναός του Τυρνάβου. Στο σχολείο οργανώθηκε μικρή σχολική βιβλιοθήκη και σ' αυτό δίδαξαν επιφανείς κι εγγράμματοι δάσκαλοι της εποχής εκείνης. Μεταξύ αυτών αναφέρονται: Ο Αναστάσιος Παπαβασιλείου από τα Γιάννενα που ήταν ο πρώτος δάσκαλος και διευθυντής του σχολείου. Ο Αλέξανδρος Τυρναβίτης υπήρξε σχολάρχης και δίδαξε εκεί από το 1742 ως το 1753. Ο Αλέξανδρος Τυρναβίτης ανήκε στον πολύ στενό κύκλο του Καταρτζή, ο οποίος κατά την περίοδο 1780-1790 ήταν ο βασικός εκφραστής της κίνησης για την προάσπιση και χρήση της ζωντανής γλώσσας στα συγγράμματα και στη διδασκαλία. Μάλιστα ο ίδιος ο Καταρτζής στο βιβλίο του «*Εγκώμιον Φιλοσόφου*» αναφέρει τον «κυρ Αλέξανδρον Τυρναβίτην» με τα καλύτερα λόγια και τον αποκαλεί «γραμματικό». Το 1755 ο Αλέξανδρος κλήθηκε στο Βουκουρέστι και τον διαδέχτηκε στο σχολείο ο εξ Αγράφων Ιωάννης. Αλλά κι ο Ιωάννης αναχώρησε για το Ιάσιο το 1766 όπου προσπάθησε να συντάξει το «Μέγα Ελληνικόν Λεξικόν». Τον διαδέχτηκε στο σχολείο του Τυρνάβου ο Λάμπρος Πάσχου που καταγόταν από τα Γιάννενα. Ο Λάμπρος Πάσχου αρχικά φιλοδόχησε να γίνει παπάς και κατόπιν μητροπολίτης Δημητριάδος αλλά απέτυχε στις επιδιώξεις του αυτές. Κατά την διαμονή του στον Τύρναβο γνώρισε την Δημητριάδα, κόρη του Δημητρίου Μανσαρλή και, αφού την παντρεύτηκε, έγινε μόνιμος κάτοικος Τυρνάβου και δάσκαλος του «**Ελληνομουσείου**». Το 1782 ο Λάμπρος Πάσχου πέθανε και τον διαδέχτηκε στο σχολείο ως το 1806 ο Ιωάννης Δημητριάδης Πέζαρος. Ο Ιωάννης Δημητριάδης Πέζαρος γεννήθηκε στον Τύρναβο. Έμαθε τα πρώτα του γράμματα στην ιδιαίτερη πατρίδα του με δάσκαλο τον εξ Αγράφων Ιωάννη και κατόπιν στα Γιάννενα με δάσκαλο τον Κοσμά Μπαλάνο. Συνέχισε τις σπουδές του στο Άγιο Όρος, στη Αθωνιάδα Σχολή. Αφού δίδαξε στα σχολεία της Τσαριτσάνης και του Λιβαδίου επέστρεψε στον Τύρναβο για να διδάξει στο σχολείο της πόλης κατόπιν πρόσκλησης που του απηύθυναν οι συμπολίτες του.

Το πλαίσιο της σχολικής δραστηριότητας του Πέζαρου και κατ' επέκταση του «**Ελληνομουσειού**» του Τυρνάβου είχε σαν φιλοσοφική και παιδαγωγική βάση το παρακάτω διδακτικό σχήμα: «Κάθε πόλη πρέπει να έχει τρεις δασκάλους, οι δυο από τους οποίους θα διδάσκουν τα μαθήματα των Φυσικών επιστημών. Ο πρώτος θα διδάσκει Φιλοσοφία, δηλαδή Λογική, Μεταφυσική, Ηθική, επιστήμες οι οποίες «παιδεύουν τον άνθρωπο στην πράξη των καλών έργων». Ο δεύτερος θα διδάσκει Μαθηματικά και Πειραματική Φυσική και ο τρίτος Φυσική Ιστορία και Χημεία (με εφαρμογή της τελευταίας στις Τέχνες)». Το σχήμα αυτό δεν μπορούσε βέβαια να εφαρμοστεί αυτούσιο στον Τύρναβο αλλά δείχνει τη διάθεση του Πέζαρου ως προς τη διαμόρφωση του διδακτικού πλαισίου του σχολείου της εποχής του. Ο Πέζαρος διατηρούσε επίσης κοινόβιο για ξένους και άπορους μαθητές. Στο κοινόβιο φιλοξενούσε δέκα με δεκαπέντε μαθητές. Από το πρωί μέχρι το βράδυ δίδασκε σε όλες τις τάξεις του «**Ελληνομουσειού**» που πολλές φορές ανέρχονταν σε επτά. Ο Πέζαρος ήταν εξαιρετός χαρακτήρας όπως εξαιρετός υπήρξε ο τρόπος διδασκαλίας του. Προς το τέλος του 17^{ου} αιώνα και στις αρχές του 18^{ου} στο σχολείο διετέλεσε δάσκαλος ο Μάρκος Πορφυρόπουλος, λόγιος από την Κύπρο που προηγουμένως ήταν διευθυντής στη σχολή του Βουκουρεστίου. Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα δίδαξαν στη σχολή ο ιερομόναχος Θεοφάνης Φουρναίος και από το 1760 ως το 1763 ο Αμφιλόχιος Παρασκευάς. Η Σχολή του Τυρνάβου διατήρησε την ακμή της ως τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια, οπότε φαίνεται να αρχίζει να χάνει την αίγλη της. Θα λέγαμε ότι μετά το θάνατο του Πέζαρου αλλά κυρίως μετά την επιδημία πανούκλας, το 1813, που αφάνισε 8600 κατοίκους του Τυρνάβου και της γύρω περιοχής, η περίφημη σχολή έγινε ένα συνηθισμένο σχολείο με την ονομασία «ελληνικό». Το διάστημα ως την επανάσταση του 1821 ο Τύρναβος προσπάθησε να ορθοποδήσει. Μετά το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης και ως το 1830 η περιοχή έγινε πέρασμα των τουρκικών στρατευμάτων προς την Νότια Ελλάδα και οι κάτοικοι του Τυρνάβου υπέφεραν πολλά δεινά. Στο μεταξύ δημιουργήθηκαν άλλα δυο σχολεία τα οποία ήταν αλληλοδιδακτικά μέχρι το 1858, όπως αναφέρει ο Γάλλος βυζαντινολόγος Χέζεϊ, που επισκέφτηκε τον Τύρναβο τη χρονιά εκείνη. Έκτοτε πέρασαν πολλά χρόνια, ως σήμερα που ο Τύρναβος διαθέτει πλέον επτά νηπιαγωγεία, επτά εξαθέσια δημοτικά σχολεία, δύο γυμνάσια, δυο τεχνικά επαγγελματικά εκπαιδευτήρια και ένα ενιαίο λύκειο.

Γιάννης Μόκκας
δάσκαλος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Βύρων Σκρουμπής ΤΥΡΝΑΒΟΣ Ιστορικές-Λαογραφικές αναδρομές, έκδοση Δήμου Τυρνάβου 1997*
2. *Πρακτικά 1^{ου} συνεδρίου τυρναβίτικων σπουδών, έκδοση Δήμου Τυρνάβου 1997*
3. *Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία των Θεσσαλών, Θεσσαλικά χρονικά, έκτακτος έκδοσις, Αθήνα 1965*
4. *Θεσσαλικά Χρονικά, έκτακτος έκδοσις Αθήνα 1935*
5. *Περιοδικό ΗΩΣ, Έκδοση 1966*
6. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο, ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ, ΤΟΜΟΣ Ε' ΛΑΡΙΣΑ 1983*
7. *Ιστοσελίδα του Δήμου Τυρνάβου, Ιστορική αναδρομή της πόλης του Τυρνάβου*

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1.Ο ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος κατηγορεί τους Έλληνες λογίους που με την αθρόα αποδημία τους στέρησαν την πατρίδα από τις πολύτιμες υπηρεσίες τους. Γράφει μεταξύ άλλων: «Και πρώτα, όλοι οι εκπατρισθέντες λόγιοι εξελατινίσθησαν, είτε αυτοί είτε τα παιδιά των, και εχάθησαν για πάντα δια τον Ελληνισμόν. Έπειτα, αφού απήλθαν αυτοί, τα μεν σχολεία έκλεισαν, ελλείψει δαδασκάλων, τα δε εκκλησιαστικά και τα πολιτικά πράγματα του δουλωμένου έθνους έμειναν δίχως φωτισμένους οδηγούς. Ήτο η σειρά να γνωρίσει και η Ελλάς τον ιδικόν της Μεσαίωνα. Μαζί με την αφόρητον δουλείαν, μια βαθειά πνευματική νύχτα εσκέπασε την χώραν του φωτός».

2.Ο Λαρισαίος Κ. Κούμας στην «Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων» περιγράφει την αμάθεια και την πνευματική φτώχεια στους πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας επικαλούμενος ένα κώδικα της Μητρόπολης Λάρισας στον οποίο αναγράφονταν τα πρακτικά της Μητρόπολης μετά το 1600. Με δεδομένο ότι οι κληρικοί και μάλιστα ο ανώτερος κλήρος την περίοδο αυτή ήταν ο μοναδικός φορέας γνώσης, η έκπληξη του συγγραφέα ήταν μεγάλη καθώς αντίκρισε την πλήρη απαιδευσιά ακόμα και αυτών των θεωρούμενων «μορφωμένων» της εποχής εκείνης. Να τι διαπιστώνει:

«Γράμματα με βαρβαρικὴν σύνταξιν, με ἄνορθογραφίαν ἀπίθανον καὶ εἰς αὐτὰς τῶν μητροπολιτῶν τὰς ὑπογραφάς, γεμίζον τὸν εἰρημένον κώδικα, ἕως τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἰακώβου, ὅστις ἔλαβε τὴν μητρόπολιν ἐκείνην τὸ 1730 ἔτος. Καὶ αὐτοῦ αἱ ὑπογραφαὶ καὶ τὰ συντάγματα τῶν πρακτικῶν, ἀρχίζον νὰ γίνωνται ὑποφευτά. Ἀπὸ τοῦ 1750 ἔτους, ὅποτε ἀρχιεράτευσε ὁ μετέπειτα πατριαρχεύσας Μελέτιος ἕως τὰς ἡμέρας μας (1831), φαίνονται τὰ πρακτικὰ συντεταγμένα εἰς τρόπον, ὅστις φέρει τιμὴν εἰς μητρόπολιν, καὶ αἱ ὑπογραφαὶ μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν μαρτυροῦν τὴν προκοπὴν τῶν ὑπογραφάντων.

«Τώρα ἐρωτῶ —ἐξακολουθεῖ ὁ Κούμας— ἐὰν οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἤξευραν νὰ ὑπογράψωσι τὰ ὀνόματά των, ἐὰν ὁ πλούσια εἰσοδήματα ἔχων μητροπολίτης τῆς Λαρίσης δὲν εὔρισκε γραμματέα νὰ τοῦ γράψῃ τὰ πρακτικὰ τῆς μητροπόλεώς του, ἐὰν οἱ συνυπογραφόμενοι εἰς πολλὰ συμφωνητικὰ γράμματα προκοιτότεροι τῆς ἐπαρχίας ἦσαν ἀγράμματοι, ποῦ εὔρισκεται τότε ἡ παιδεία τοῦ γένους; Ἦτο σπανιώτατον χρῆμα ἡ παιδεία, ἂν τις ὀνομάσῃ παιδείαν μετρίαν τινὰ εἶδησιν τῆς γλώσσης κατὰ γραμματικὴν. Μέρος τοῦ γένους ἐγνώριζε μόνον νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράψῃ ὅπως ἔτυχε, καὶ τὸ περισσότερον ἦτο βυθισμένον εἰς ἀπόλυτον ἀγραμματίαν».

(Κούμας, IB' σ. 555).

